Emre Aracı

Maria Gorlenko-Dolina ve Leopold Auer'in İstanbul günleri

Maria Gorlenko-Dolina

Rus kontralto Maria Gorlenko-Dolina ve Macar kemancı Leopold Auer'in Balkanları kapsayan küçük bir turne kapsamında Rus Büyükelçiliği'nin Beyoğlu'ndaki sarayında ve Sultan II. Abdülhamit'in huzurunda verilecek iki konser için geldikleri Osmanlı'nın başkentinde geçirdikleri günleri anlatan araştırmacı yazarımız Dr. Emre Aracı, sanatçıların İstanbul izlenimlerini, Yıldız Sarayı anekdotlarını ve konser tecrübelerini, yine tarihî belgeler ışığında aktarıyor.

Leopold Auer

1902 yılının Mart ayında bir gün Viyana'dan İstanbul'a doğru hareket etmeye hazırlanan Şark Ekspresi yine düzenli seferlerinden bir tanesine çıkmak üzereydi. Orta yaşın üzerinde, saçları dökülmüş, sakalına kır düşmüş bir bey ve zarif bir hanım dünyanın belki de bu en romantik treninde, varacakları istikametin mistik havası üzerinde çoktan konuşmaya dalmış bir halde, yerlerini almışlardı. Viyana gazeteleri ise bu ikilinin 12 Mart'ta Musikverein'ın meşhur Altın Salonu'nda vermiş oldukları konserin övgülerini sütunlar halinde vermeye devam ediyordu. Macar keman virtüözü Leopold Auer ve Rus kontralto Maria Gorlenko-Dolina, Viyana Senfoni Orkestrası eşliğinde Viyanalılara muhteşem bir konser vermişlerdi; Auer, Çaykovski'nin kendisine ithaf ettiği, ancak eseri çalınamaz bulduğu için ithafı kabul etmediği, sonradan da en büyük icracılarından biri olduğu Op. 35, Re Majör Keman Konçertosu'nu çalmış, *Prens Igor*'daki Kontschakowna rolünü ilk defa söyleyen Gorlenko-Dolina ise Borodin'in bu sevilen operasından meşhur kavatini seslendirmişti.

Musikverein, Viyana

Illustrirtes Wiener Extrablatt gazetesi Gorlenko-Dolina'nın Ruslara has güzelliğini ve nadir görülen kuvvetli kontralto sesinin geniş paletini övüyor ve Avusturya gazetesinin uzun kritik yazısını ise İstanbul'un *Le Moniteur Oriental* gazetesi 19 Mart tarihli sayısında aynen veriyordu. Aynı gazete sekiz gün sonra, 27 Mart günkü sayısında ise o gün Rus Çarı'nın solistleri Mme. Gorlenko-Dolina ve M. Auer'in Pazar günü Pera'daki Rus Büyükelçiliği'nin balo salonunda bir konser vermek üzere Şark Ekspresi ile İstanbul'a varmış olduklarının haberini duyurmakta ve sanatçıların Pera Palas Oteli'ne yerleştiklerini bildirmekteydi. Zira

Viyana'da bir hayli sükse yapmış olan bu iki büyük sanatçı İstanbul dinleyicisi tarafından da uzun süredir büyük bir heyecanla beklenmekteydi. Sirkeci garında Gorlenko-Dolina ve Auer 27 Mart 1902 günü Şark Ekspresi'nden inince acaba neler hissettiler?

Belki de bu sorunun cevabını *My Long Life in Music* başlığını taşıyan, Auer'in 1923'te yayımladığı anılarında aramak gerekir: "*Trenimizden indikten sonra Pera [Palas] Oteli'ne yerleştik. Burada geniş caddeler, lüks mağazalar, etrafta dolaşan taksi ve tramvaylar bize hâlâ bir Batı şehrinde olduğumuzu hissettirdi. Ancak kısa bir süre dinlendikten sonra Boğaz Kıyıları'na inip Türk İstanbul'una giden uzun "İç Köprü"yü [Galata Köprüsü] geçtikten sonra kendimi pek çok açıdan Avrupa'dan Asya'ya geçmiş gibi hissettim. Yürüyüş için çok güzel bir gündü, güneş masmavi gökte parlıyordu ve Sultan'ın başkentinin sokaklarının bundan daha hoş, resim gibi manzarasını görebilmek mümkün olamazdı. Kara çarşaflara bürünmüş Türk kadınları, koyu renk gözlü ve düşük kaşlı erkekler, çim yeşili üniformaları içerisinde başlarında siyah koyun derisi kalpaklarıyla veya kırmızı fesleriyle subaylar, kahverengi tonundaki yüzleri transparan peçelerle kapalı genç kızlar, katırcılar, sakaların merkepleri, meyve ve şekerleme satıcıları, hamallar, jandarmalar, Anadolu köylüleri - başka hiç bir yerde görülemeyecek renkli bir kalabalık - göz önünden geçiyordu. Bu, tablo havasındaki değişik kıyafetler ve görünüm, yürüyüş ve tavırların farklılığında da göze çarpıyordu, dışa vuran bu davranış hallerinde bile Doğu Batı'ya göre değişiklikler gösteriyor. Ve bu sokak manzaraları Boğaz'ın ve yemyeşil kıyılarının yeşil mavi çerçevesi içerisinde göze çarpıyordu. Kilise ve saraylara gelince; Aya Sofya, Fatih, Selim ve Süleyman'ın camileri, saray yapıları ve diğerleri o kadar çok meşhur gezgin tarafından bugüne kadar anlatılmış ki seyahat eden bir kemancının bu detaylara burada girmesine hiç gerek yok. Esasında, gün içerisinde hayâl edilebilecek en güzel manzaralarla çevrili ve akşam da dinî bayram süresince camilerinin minarelerini kucaklayan gümüş ışıkların aksettiği İstanbul'un bu tablo gibi şiirsel atmosferini yaşamak, anlatmaktan çok daha kolay.*"

İşte Auer anılarında da dile getirdiği şekilde kendisini İstanbul'da böylesine efsunlu bir ortamda bulmuştu. Auer ve Gorlenko-Dolina'yı İstanbul'a getiren süreç, meşhur kontraltonun kocasının onlara Balkanları kapsayan küçük bir turne organize etmesi ile başladı. Viyana, İstanbul, Sofya ve Belgrad'ı kapsayan bu turnenin ikinci durağı olarak iki sanatçı Osmanlı başkentine gelmişlerdi.

Orient Express

Mme Gorlenko-Dolina et M. Auer, solistes de S. M. le Czar, qui donneront dimanche leur concert dans la grande salle des fêtes de l'ambassade de Russie, sont arrivés aujourd'hui par l'Orient-Express. Ils sont descendus au Pera-Palace.

Le Moniteur Oriental - 27 Mart 1902

Pera Palas Oteli

Pera'daki Rus Büyükelçiliği

Yaklaşık yirmi gün İstanbul'da kalan Auer ve Gorlenko-Dolina Rus Büyükelçiliği'nin Beyoğlu'ndaki sarayında bir hafta arayla iki konser verdiler. Bu zaman zarfında da Auer'in anılarında aktardığı şekliyle Rus Büyükelçisi M. de Zinovieff onlara büyük yakınlık gösterdi. Fossati kardeşlerin inşa ettiği anıtsal boyuttaki görkemli Rus büyükelçilik binasının balo salonundaki ilk konser 30 Mart akşamı gerçekleşti; iki soliste piyanoda Alexandre Miklachewsky eşlik etti. Program, Handel'in keman sonatlarından bir tanesiyle başladı; ancak ağırlıklı olarak Glinka, Cui, Borodin, Rubinstein, Rimski-Korsakov ve Çaykovski gibi Rus bestecilerin eserlerine yer verilmişti. *Le Moniteur Oriental*, konserin başarısını aktarırken, dinleyiciler arasında göze çarpan kişilerin adlarını sıralamayı da eksik etmemişti; konsere geniş bir diplomatik katılım olmuş, Paul Lange Bey gibi İstanbul'un önemli müzisyenleri de o akşama katılanlar arasında yer almıştı.

Rus Büyükelçiliği'ndeki ikinci konser 6 Nisan akşamı gerçekleşti; bu defa Auer programa Grieg'in Op. 45 Do Minör Keman Sonatı'yla başladı. İkinci yarıda ise Gorlenko-Dolina, Wagner'in meşhur *Wesendonck* lied'lerinden *Der Engel*'i (Melek) söyledi. *Tristan ve Isolde* operası üzerinde çalışırken Mathilda Wesendonck'un şiirlerini bestelediği Wagner'in bu şarkı dizisinin ilk parçasını, meleklere seslenen o şarkıyı, acaba Grand Rue de Pera'da yürüyenler o akşam duyabildiler mi diye düşünüyorum kendi kendime.

Beyoğlu'nun gürültülü ana caddesine o akşam Gorlenko-Dolina'nın sesi karışmış olmalıydı, ancak iki sanatçı seslerini en fazla Yıldız'ın yüksek duvarlarının ötesinde duyurmak arzusunduydular. Bu yüzden de İstanbul'dan bir türlü ayrılamadılar. Balkan başkentlerinde verecekleri konserleri de iki defa ertelemek zorunda kalmışlardı; ancak Yıldız'dan beklenen davet bir türlü gelmiyordu. Nihayet 8 Nisan sabahı Pera Palas'a beklenen davetiye ulaştı; aynı günün akşamı saat 6'da Padişah onları Yıldız Sarayı'ndaki özel tiyatrosunda temsil için bekliyordu. İki kupa araba onları saraya götürmek üzere yollanmıştı. Hava ılık ve hafif rutubetliydi; Auer buna rağmen heyecandan sanki donmuş gibi titrediğini hissetti. Üstelik saraya girişte görevliler elindeki keman kutusundan şüphelenmişlerdi: "*Arabadan iner inmez etrafımı merakla çeviren bazı saray görevlilerinin dikkatini elimdeki keman kutusu çekmişti. Kutuya elleriyle dokunuyor ve elimden almaya çalışıyorlardı; tahminimce içinde bomba, ya da el bombaları olduğunu düşünüyorlardı*".

Sanatçıları Yıldız'da konser öncesi özel bir ziyafet bekle-

mekteydi; yüzlerce mumun aydınlattığı altın takımlardan servis yapılan yemekte Auer şarapların Avrupa saraylarında olduğu gibi doğru protokol sırasıyla sunulmasını överken, şampanyanın ılık olduğundan yakınıyordu. Anlaşılan Yıldız'a giden sanatçılar konser öncesi böylesine bir ikramla karşılaşıyordu. O sırada Yıldız Sarayı'nda Padişah'ın başmüzisyeni olarak İspanyol asıllı Aranda Paşa görev yapmaktaydı. Hep birlikte konserin verileceği Yıldız Sarayı'nın bugün de çok şükür yerli yerinde duran tiyatrosuna geçildi. Auer'in anılarını detaylı bir şekilde ilk defa Türkçe'ye kazandıran Mahmud Ragıp Gazimihal *Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri* kitabında o günün diliyle bu özel konseri kemancının dilinden şöyle tercüme ederek aktarır: "*Abdülhamid dilediği zaman tamamıyla hususi bir surette ve Münih'te Bavyera Kralı II. Ludwig'in yaptığı gibi musıkî âlemleri yaparmış. Salona geldiğimiz zaman bir kere daha keman kutumun etrafında fısıldaşıp mırıldanan ve kutunun içinde ne olduğunu bilmek arzusunu açıkça izahereden bir alay siyah müstahdemler etrafımı aldı. Hepimiz - Bayan Gorlenko, kocası, ben ve piyanist Miklachewsky büyük bir yeşil paravanın arkasına alındık. Burada Aranda Paşa bize kendisini tanıttı, riayet etmemiz gerekli merasim hakkında talimat verdi: 'Çalmağa ve söylemeğe başlayan artistin parça sona erdiği vakit durmayıp Padişah başını eğerek artistin çekilmesini ima edinceye kadar hep çalmakta ve söylemekte devam edilmesini kat'i bir kaide olarak' bu arada bilhassa ihtar etti. Program Padişah'ı ve maiyetini memnun bırakacak surette hazırlanmıştı: benim çalacağım parçalar içerisinde Chopin'in iki noktürnü ve diğer küçük birtakım parçalarla Brahms - Joachim Macar Dansları vardı*".

"*Saat sekize doğru yüzlerce kadın sesleri kafesli localar arkasından işitilmeğe başladı. Ara sıra küçük soprano bağrışmalar, zaptedilmemiş kahkahalar, ipek eteklerin fışırtıları muhiti kapladı. Hepsinin üstünde olarak da yukarıdan aşağı lavanta kokuları dağıldı. Bomboş salonun üstümüzde uyandırdığı asabiyeti bu şen ve şuh gürültüler dağıtıverdi*". Auer, Yıldız Tiyatrosu'ndaki o anı anılarında işte böyle ölümsüzleştirecekti. Biz de birkaç sene önce aynı sahnede, Yıldız'da, bir konser verdiğimizde Auer'i ve Gorlenko-Dolina ile yer aldığı bu konseri hatırlayacaktık. Hatta bir defasında elektrikler kesik olduğu için karanlıkta o tiyatroda verdiğim bir konferansta Auer'in de tarif ettiği gibi, ben de kendimi II. Ludwig'in Cuvillies Tiyatrosu'nda Bavyera Kralı'nın huzurundaymışım gibi hissetmiştim.

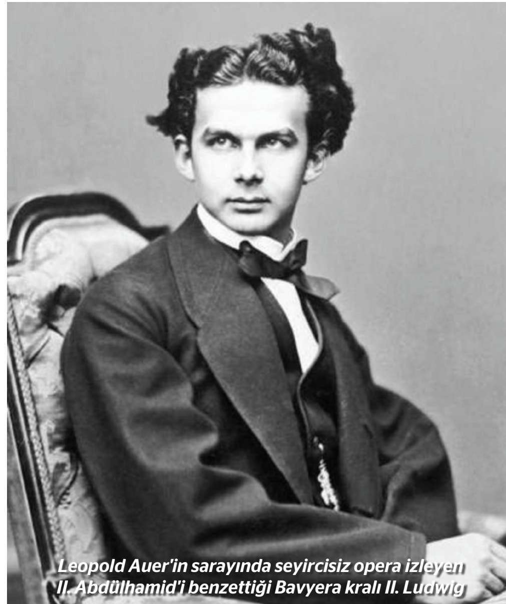
Auer anılarında Yıldız'daki konseri hatırlamaya devam ederken bir de şöylesine enteresan ve inanılması güç bir anekdot tarihe düşecekti: "*Padişah yerine oturur oturmaz Aranda Paşa başlamaklığımızı rica etti. Piyano için yer yapılmamıştı; boş salonun ortasında, Padişah locasına yakın ve tam karşısına, döşeme üstüne konmuştu. Konser şüphesiz piyanistimizin çaldığı Türk marşı ile başladı, çünkü sarayda verilen herhangi bir konserden evvel emirde Türk marşını çalmak merasim icaplarındandı. Sıra bana gelmişti. Gözüm Sultan'a dikilmiş bir halde ve durmamı bildirecek işareti bekleyerek iki üç küçük parça çalmağa başladım. Sultan hiç kımıldamadı. Halbuki salon pek sıcak olduğundan ve hava da rutubetli bulunduğundan çok geçmeden kemanımı akord etmek mecburiyetinde kalmıştım. Akorda başlar başlamaz Aranda Paşa bana doğru koştu ve asabi bir tavırla çalmakta devam etmemi söyledi. Kendisine kemanın akordu[nun] tamamen bozulduğunu ve akord etmeden devam edemeyeceğimi söyledim. Büyük bir heyecanla kulağıma eğilerek 'zarar yok devam et' dedi. Bereket versin çok geçmeden Padişah bana tebessüm etti. Ve başını zarif bir surette eğerek çekilmekliğime müsaade etti.*"

Leopold Auer ve Maria Gorlenko-Dolina, Yıldız'daki konserin hemen ardından Balkan turnelerine devam etmek üzere derhal Sofya'ya hareketle İstanbul'dan ayrıldılar. Ancak ayrılmadan önce II. Abdülhamid Gorlenko-Dolina'ya ikinci dereceden Şefkat, Auer'e ve piyanist Miklachewsky'e de sırasıyla ikinci ve üçüncü derecelerden Mecidi nişanları verdi. "*Boğaziçi'nin birbirinden ayırdığı iki denizin hafif rüzgarlarının okşadığı, güzelliği dünyada eşsiz olan bu şehirden ayrılırken duyduğum pişmanlığı hâlâ hatırlıyorum,*" diye yazan ve 20. yüzyılın en önemli kemancılarından Mischa Elman ve Jascha Heifetz gibi virtüözleri yetiştiren Auer esasında İstanbul'dan pek de isteksiz bir şekilde ayrıldı.

Pera Palas'ta kalan Sir Edward Elgar'ın fotoğrafı 1905'te İstanbul'a gelmiş olduğu gün olan 25 Eylül'ün yıldönümünde, birkaç ay önce, bu tarihî otelin duvarına asıldı. Kimbilir, belki bir gün Maria Gorlenko-Dolina ve Leopold Auer'in fotoğrafları da Pera Palas'ın duvarlarındaki yerlerini bulur. O zaman John Murray Yayınevi'nin Londra'da Piccadilly'ye açılan 50 Albemarle Sokağı'ndaki tarihî salonunu bir ziyaretimde VII. John Murray'nin bana aktardığı üzere duvarda portreleri asılı duran yazar ve şairlerin herkes gittikten sonra akşam canlanarak birbirleriyle konuşmaya başladıklarını hayâl ettiği gibi ben de Pera Palas'ta nice konserler duyar gibi oluyor, yağmurlu bir İstanbul akşamında Grieg'in Op. 45, Do Minör Keman Sonatı'nı dinliyorum...

Leopold Auer'in anılarında yayımlanan II. Abdülhamid portresi

Yıldız Sarayı'nın günümüze ulaşan tarihi tiyatrosu

Leopold Auer'in sarayında seyircisiz opera izleyen II. Abdülhamid'i benzettiği Bavyera kralı II. Ludwig